

FIGYELŐSZOLGÁLAT

Ebben a rovatban folyamatosan közöljük a külföldi szaklapokban megjelent, műszaki könyvtárakat érdeklő folyóirats cikkek és megjelent könyvtártudományi és dokumentációval foglalkozó szakkönyvek rövid ismertetését.

K Ö N Y V S Z E M L E

002:63

PATAKY Ernő: A mezőgazdasági dokumentáció elméleti kérdései. Bp. 1958, OMgK. 77 p. /Az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ közleményei. 1./

Kétszeresen örvendetes Pataky Ernő tanulmányának megjelenése. Örvendetes egyrészt azért, mert tanulmányával új könyvtárügyi kiadványsorozat indul, másrészt pedig azért, mert tanulmányának tárgya a dokumentáció elmélete, amelynek kérdéseivel Magyarországon igen kevesen foglalkoztak. Igaz ugyan, hogy a szerző elsősorban a mezőgazdasági dokumentáció elméletét tárgyalja, de - mint ő maga is hangsúlyozza - "óhatatlanul ki kellett térnie a dokumentációt általában érdeklő kérdésekre" is. A tudományok összefüggései ugyanis lehetetlenné teszik a merev elhatárolást, a dokumentáció irodalma pedig mindeddig alig tért ki a dokumentáció sajátosan mezőgazdasági problémáira, ezért főként a műszaki tudományok dokumentálása terén kidolgozott módszertani eredményeket is feldolgozta, illetve alkalmazta a tanulmány szerzője. Így tehát dolgozata sokkal általánosabb érdekű, mint a címe, s igen tanulságos mindazok számára, akik a dokumentáció elméleti, módszertani kérdései iránt - bármilyen szakterületen és bármilyen szempontból - érdeklődnek.

Pataky Ernő már 1955-ben is írt tanulmányt a dokumentációról.^{x/}

x/

PATAKY Ernő: A tudományos /szakmai/ tájékoztatás /dokumentáció/. Bp. 1955. OMgK. 56 p. /OMgK házi sokszorosítás./

Ebben az igen széleskörű irodalmi tájékozódás alapján irt "vázlatban" a dokumentáció eredetével, fogalmával, elhatárolásával, szükségességével, eredményességével, munkamenetével és szolgáltatásával, továbbá a dokumentáció szakembereinek képzésével, a könyvtárüggyel való kapcsolatával, nemzeti és nemzetközi szervezeteivel foglalkozik; az utolsó fejezetben pedig elvi szempontokat sorol fel a magyar tájékoztatásügy kialakításához.

Most megjelent tanulmánya kilene főfejezetre oszlik; ezeket függelék követi, majd az idegennyelvű összefoglalókkal /angol, orosz/ zárul az igen gondos kiállítású füzet.

Az első fejezet tárgya: a mezőgazdaság és a mezőgazdasági dokumentáció a tudományok osztályozásában. Ebben a tudományok egységéről, a mezőgazdasági tudományoknak más tudományokkal való kapcsolatáról, a mezőgazdasági kutatásról, a kutatás szellemi racionalizálásáról: a dokumentációról, s a tudományok dokumentációátfedéseiről van szó. Az elemzések és példák természetesen elsősorban a mezőgazdasági kutatás köréből valók, de - mutatis mutandis - általában érvényesek egyéb alkalmazott tudományokra is.

Az egyes tudománysszakok közötti összefüggések, az "intern és extern relációk száma oly nagy, hogy azok minden részében egy kutató sem lehet otthonos. És mennél szélesebb körű vagy távolabbi összefüggéseket keres a kutatás, annál többet kell átvennie mástól." Ennek az átvételnek legátfogóbb módja a dokumentáció. Szépen jellemzi Pataky Ernő a dokumentációs feltárásnak azt a jellemvonását, hogy állandóan az újra összpontosul, az újat keresi /nem a megjelenés időpontjában, hanem a tartalomban/, s ha "új gondolatokat lát, azokat pontosan értékeli, s ha nem új ismeretekről van szó, negatíven kezeli őket. Ez a dokumentációnak a tudományos szocializmus alapvető tételével való egyezése és munkájának szépsége."

A második fejezet a műszaki és a mezőgazdasági dokumentáció eltérésének okairól szól. A legnagyobb eltérés a kétféle dokumentációs szolgálat dinamikájában van. "A mezőgazdasági dokumentációban nem annyira elsődleges kíváncsi a feltárási gyorsasága, az anyag reprodukciója és kézhez adása, mint a műszaki dokumentációban." A mezőgazdasági termelés lassabb és kevésbé rugalmas az ipariénál, a dokumentáció által feltárt új eljárások eredménye csak hosszabb idő után várható.

A harmadik fejezet a mezőgazdasági dokumentáció szükségességéről érvel igen higgadtan, meggyőzően. A dokumentáció szükségessége - sajnos - még ma is vitatott kérdés

nem egy esetben, - elvben ugyan minden gazdasági vezető helyesli, amikor azonban az anyagi áldozattal járó gyakorlati megvalósulásra kerül a sor, rendszerint jelentkeznek az akadályok. Pataky Ernő rámutat arra /S.Adams tanulmánya nyomán/, hogy "minden országnak saját nemzeti erőforrásain kívül lehetősége /és szüksége!/ van "szerzett" vagy más néven információs erőforrásra. Erre az erőforrásra a Szovjetunió aránylagosan legalább olyan gondot fordít, mint nyersanyagának feltárására." A viharos gyorsasággal születő és forradalmi módra változó tudományos eredmények idején csak a dokumentáció biztosíthatja /több-kevesebb sikerrel/ az új gondolatok elterjesztését és felhasználását.

A negyedik fejezet a mezőgazdasági dokumentáció iránt támasztható kívánalmakkal foglalkozik s ismerteti a dokumentáció materiális /szelektáló/, funkcionális és institucionális /szervezési/ feladatait. A szelektálás tulajdonképpen a dokumentáció kritikus tevékenysége, s feladata, hogy megítélje az egyes közlemények ujszerűségét és tudományos színvonalát; hogy megállapítsa a közleményben kifejtett elmélet, módszer, eljárás, eredmény relációit /intern, extern/, továbbá, hogy az előzőek szerint értékelt tudományos vívmányt a hazai adottságokhoz és kutatási tervekhez viszonyítsa, s végül, hogy valamely tudománynak s a vele kapcsolatos alap, határ és segédtudományok általános fejlődési irányának egy-egy állomását összefoglaló tudományos közleményeket kiválassza függetlenül az előbbieken megjelölt szempontoktól. - A dokumentáció funkcionális feladata egyrészt a szűtsugárzás /referálás/, másrészt a visszakeresés /retrieval/. A referátumokat instruktív módon kell elkészíteni; tehát úgy, hogy az "érdeklődő értékitéletet alkothasson az anyagnak a saját munkájához való hasznosságát illetően, még komplex kérdésekben is." A visszakereső funkció sikerének meghatározó tényezői: a tárolt anyag mennyisége, feltártságának mértéke /cim, referátum/, a szelektáltság mértéke, az osztályozás, valamint a keresés módja /hagyományos, gépi/, a kikeresett anyag azonnali elérhetőségének, használhatóságának mértéke. - A dokumentáció megszervezésének feltétele, hogy megfelelő dokumentalista kutató szakemberek végezzék a munkát. A szerző jól átgondolt pontokba foglaltan ismerteti a dokumentalista feladatait, hivatását, s elhatárolja munkáját a szakkönyvtárosétól.

Az ötödik fejezetben a szerző arra a kérdésre ad feleletet, hogy kinek a szolgálatára hivatott a mezőgazdasági dokumentáció, a hatodik fejezet pedig a "központi - szétpon-tositott" mezőgazdasági dokumentációt tárgyalja.

A hetedik fejezet azokkal a dokumentációs módszerekkel foglalkozik, amelyek mezőgazdasági szempontból behatóbb vizsgálatot érdemelnek. Ismerteti a szétsugárzó dokumentációs módszereket /figyelőszolgálat, gyors tájékoztatás, referáló folyóirat/, valamint a visszakereső dokumentációs módszereket /a dokumentációs anyag tárolása, osztályozása, megragadása, szakbibliográfia, témadokumentáció/, végül pedig a fordítások szerepét és jelentőségét vizsgálja.

A nyolcadik, a mezőgazdasági dokumentáció hatékonysága c. fejezet nehéz és sokat vitatott kérdésre keres feleletet. Mivel még a kutatási eredmények megvalósításának felmérése is teljesen megoldatlan, - a dokumentáció népgazdasági hasznának, hatékonyságának vizsgálati módszerei sem lehetnek tisztázottak. A szerző felsorakoztat néhány, a dokumentáció hatékonyságát biztató érvet, s megjelöl több olyan kutatási feladatot, amelynek elvégzésével megállapításokat lehetne tenni a dokumentációs szolgálat hatékonysági fokáról.

Az utolsó fejezet a szocialista és a tőkés mezőgazdasági dokumentációt hasonlítja össze. Megállapítja, hogy a szocialista dokumentáció szervezetében megalapozottabb, szilárdabb, mint a tőkés dokumentáció, viszont, módszertanra kidolgozatlan.

A függelék első fejezetében a Szovjetunió, Csehszlovákia, Lengyelország, a nyugati nemzetközi szervezetek, Anglia, a NSZK és Hollandia mezőgazdasági dokumentációját ismerteti. A második fejezet a magyar mezőgazdasági dokumentáció rövid történetét tartalmazza, igen érdekes és tanulságos adatokkal illusztrálva az intézményesen megszervezett magyar mezőgazdasági dokumentáció tíz évi fejlődését /1948-1958/. A függelék harmadik része szempontokat ismerttet a magyar mezőgazdasági dokumentáció további fejlődéséhez. Ebben a fejezetben sok olyan megállapítás és javaslat van, amely az egész magyar dokumentációs tevékenység és kutatás szempontjából alapos megfontolást érdemel.

Annak a számára, aki nem sajátosan a mezőgazdasági dokumentáció szemszögéből olvassa Pataky Ernő tanulmányát, úgy tűnik, hogy értéke inkább a részletekben mutatkozik meg, mintsem a felépítésében, szerkezetében. Talán az ismertetésnek a tanulmány beosztásához igazodó menetéből is látszik, hogy a fejezetek egymásutánja kissé rapszódikus, és a tanulmány - legalábbis egyszeri elolvasás után - nem mutat organikus, logikus egységet. Az egyes fejezeteken belül viszont a szerző általában jól tagolja mondanivalóját, s lényegesebb megállapításait legtöbbször szabatosan, tömören fogalmazza meg. Kedveli a rövid pontokba foglalást, ami

dolgozatát helyenként magvassá teszi. Stilusa inkább statikus, mint dinamikus, - s ez az oka annak, hogy sok fontos megállapítása nem kapja meg a kellő energiát és lendületet.

E néhány rövid /a részletekbe, nem menő s csak egyszeri olvasásra alapozott/ megjegyzés nem változtat azon a véleményen, hogy Pataky Ernő komoly tanulmánnyal gyarapította a dokumentáció magyar irodalmát, s az elméleti kérdések alapos ismeretével és vizsgálatával már eddig is jelentősen szolgálta a dokumentációnak: "az egyetemes gondolkodás híradástechnikájának" ügyét. /Gy.P./

024.5:31

HADINEC, V. - RADA, V.: Registrace čtenáru v Knihovně vysokých škol technických. Praha, 1958. Ústřední Technická Knihovna CSR. 65 p. 18 mell.

A prágai Műszaki Főiskolai Könyvtár - egyben Csehszlovákia Központi Műszaki Könyvtára - kiadásában érdekes és számunkra is tanulságos statisztikai és könyvtári módszertani tanulmány jelent meg az olvasók nyilvántartásának kérdéseiről.

A könyvtári és kölcsönzési rendtartás értelmében a beiratkozott olvasókat nemcsak a szokványos név- és számszerinti csoportosításban tartják nyilván, hanem statisztikai célra különféle olvasó-kategóriákat állapítottak meg, s ezeken belül nyilvántartják mind az általános, mind a különleges érdeklődés körét.

Az I. kategóriába az akadémikusok, valamint a tudományos minősítéssel illetve munkakörrel bíró személyek és intézmények tartoznak; a II. kategória lényegében a minisztériumi, üzemi, főiskolai olvasóké, a III. a szakiskolai és egyéb tanulóké, a IV. pedig maguké a könyvtári dolgozóké. A beiratkozásnál a fenti szempontok nyilvántartásához szükséges körülményeket - elég nagy munkaráfordítással - részletesen feljegyzik. A kategorizálás célirányossága szerintünk vitatható /I.kat. az olvasók 12%, II. 14%-a, III. 73%-a!/. Ezenfelül az I. kategóriában egyéni olvasó mindössze 2.68%, a II.-ban 9.10%, viszont a III.-ban 86.5% /a többi intézmény./

Részletesen nyilvántartják a foglalkozás, illetve üzem-típus szerinti megoszlást is. Mindennek természetesen vannak kölcsönzéstéchnikai és fegyelmi előnyei is, mint ahogy a mellékletben eredetiben bemutatott nyomtatványok és űrlapok is sok hasznos újítást tartalmaznak. A szerzők sürgetik a műszaki könyvtári nyilvántartások nemzetközi szabványosítását is.

Számunkra a - tanulmányrészt prágai illetőségű - olvasók érdeklődési körének megoszlása a legérdekesebb. Megkülönböztetnek fő érdeklődési kört /ezen belül kizárólag érdeklődési kört/ és mellékes érdeklődési köröket. Átlagban 100 olvasó 163 érdeklődési kört jelöl meg. Kizárólag, illetve mellékes érdeklődési kör körülbelül egyforma arányban mutatkozik. Négy terület iránt az érdeklődés meglehetősen egyforma aránya, ezek: 1. vegytan, építészet, fizika, elektrotechnika, 2. matematika és általános technika, 3. építéstudomány, 4. földtan, rádiótechnika, géptan, és más természettudományok. Szerzők ebből a népgazdasági terv arányosságára következtetnek.

Az 5000 egyéni és több mint 900 intézményi olvasóról felvett statisztikák egyik célja a vidéki könyvtári hálózat megszervezését elősegítő tanulságok levonása volt. Véleményünk szerint, ha a rendkívül tüzetes elemzés módszertanilag indokoltnak látszik is, a gyakorlatban mindig csak utólagos megállapításokra vezet. Ennek ellenére az érdeklődési körök valamilyen fajta statisztikai megragadására előbb-utóbb nálunk is szükség lesz, ha az egyetemes, illetve profilizozott és specializált műszaki fejlesztést szakkönyvtári vonalon helyesen akarjuk szolgálni. /-f-/

026:62/439/"1883/1958"/091/

BALÁZS S. - SZABOLCSKA F. - TOMBOR T.: Az Országos Műszaki Könyvtár 75. éve. 1883 - 1958. Az Országos Műszaki Könyvtár Jubileumi Evkönyve, Bp. 1958. OMK p. 5-136.

Magyarországon a XIX. század második felében az ország iparosodása következtében fokozatosan létrejönnek az ipari oktatás és a műszaki ismeretek elsajátítását célzó művelődésügyi intézmények. Ezek sorában a század végén már a demonstratív célokat szolgáló muzeumok is megjelennek. Így pl. 1883. június 24-én Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter ünnepélyesen megnyitja a Technológiai Iparmúzeumot és benne a 100 kötet könyvvvel és 31 féle folyóirattal rendelkező szakkönyvtárt. Ez a szakkönyvtár kezdetől fogva nyilvános jellegű és célja elsősorban az iparos körök szaktudásának növelése. Már röviddel a megnyitás után szűknek bizonyul az épület, és ezért 1889-ben az Iparmúzeum és vele a könyvtár új helyiségbe a VIII. József körut 6. sz. alatti "Technológia" épületébe költözik; ahol a könyvtár már önálló könyvtárost kap. Grünwald István középipartanodai tanár lesz az első könyvtáros. A könyvtár állománya fokozatosan növekszik, 1897-ben az ipariskolai könyvtárral egyesül, és állománya már 3576 mű, 6203 kötet.

Másfélszáz folyóirat jár a könyvtárba. A századfordulón a könyvtárt évente 3 - 4000 olvasó látogatja.

Nagymértékű a fejlődés az első világháború előtt, de a világháború a fejlődést megszakítja. A Tanácsköztársaság idején nem tudunk sokat a könyvtár működéséről, amely csak 1921-ben hallatt ismét magáról. 1923-ban Káplány Gézá-t nevezik ki könyvtárossá. Káplány az akkor már 28 000 kötetre szaporodott állományt újra feldolgozza, bevezeti az ETO-t, korszerű szakkönyvtárat szervez. Munkájának eredményeképpen a harmincas évek elején a Technológiai Könyvtár népszerű és közismert lesz műszaki körökben. A könyvtárt pl. 1935-ben csaknem 60 000 olvasó látogatja. Állománya megközelíti a 60 000 kötetet.

A Horthy-korszak kulturpolitikája azonban nem biztosítja a könyvtár fejlődéséhez szükséges anyagi eszközöket és sokszor csak társadalmi megmozdulással /Technológiai Könyvtár Baráti Egyesülete/ lehetett biztosítani a könyvtár fennmaradását.

Káplány Géza korán felismeri a dokumentáció fontosságát, és már 1938-ban felveti a magyar ipari dokumentációs központ létrehozását a Technológiai Könyvtár keretén belül. Törekvései, tervei azonban nem válnak valóra, és a második világháború a könyvtár bezárását vonja maga után.

Az ostrom jelentős károkat okozott a könyvtárnak, amely csak lassan tudja ezeket kiheverni, mégis 1945 júniusában már részlegesen megnyitja kapuit. Káplány Gézá-t 1946-ban nyugdíjazták, de szakértelmével még hosszú ideig segíti a könyvtárt. A fordulat éve után, 1949-ben megkezdődik a könyvtár nagyarányú fejlődése. Szekeres Pál az intézmény új vezetője bővíti, korszerűsíti a könyvtárt, állományát nagymértékben gyarapítja. Ebben az időszakban a könyvtártól függetlenül megkezdődik a műszaki irodalom dokumentációja a Műszaki Dokumentációs Központ keretében. E két intézmény formailag 1949-ben egyesül, és ezzel a Technológiai Könyvtár megszűnik intézeti könyvtár lenni. A tényleges egyesülés 1952-ben következik be, ekkor jön létre az Országos Műszaki Könyvtár. A felszabaduláskor még csak 10 munkatársat foglalkoztató intézeti könyvtárból több mint 100 dolgozót foglalkoztató nagy tudományos szakkönyvtár lett. A Műszaki Dokumentációs Központtal történt egyesítés nyomán az Országos Műszaki Könyvtár kiterjedt dokumentációs szolgáltatásokat valósított meg, majd fokozatosan megkezdte különösen 1953 után- a vállalatokban, üzemekben, intézményekben a szakkönyvtárak szervezését és hálózatba tömörítését. Az 1956. évi 5. tvr. már a műszaki termelési könyvtárhálózat központjaként említi az Országos Műszaki Könyvtárt.

E nagyarányu fejlődés, a dolgozók létszámának növekedése, az állomány megháromszorozódása, a volt Szabadalmi Bíróság 5 millió szabadalmi leírásból álló gyűjteményének átvétele egyre súlyosabb helyiségproblémákat jelentett. Az intézmény többfelé megosztott elhelyezésben működött. 1955-ben a párt és a kormány vezetősége ezért úgy határozott, hogy biztosítani kell az Országos Műszaki Könyvtár új és végleges elhelyezését. A VIII. Múzeum utca 17. sz. alatti volt főuri palotát adományozták erre a célra. Ennek az épületnek teljes átépítésére a párt és a kormány segítségével 1956-tól kezdődően került sor. Az 1956. októberi ellenforradalom mind a könyvtár fejlődését, mind az építkezést megakasztotta. 1957 elején újra megindult az építkezés és az intézmény munkája is normális mederbe terelődött, különösen a dokumentációs munkák terén mutatkozott az elmúlt két esztendőben jelentős fejlődés. A különböző nehézségek miatt az épület átépítése csak 1958 végén ill. 1959 elején fejeződhet be. 1958 novemberében az új épület Múzeum utcai szárnyának felavatásával egyidejűleg ünnepli az intézmény fennállásának 75. évfordulóját.

Az Országos Műszaki Könyvtár történetét ismertető tanulmány utószavában néhány a könyvtári és a dokumentációs munka fontosabb területére kiterjedő perspektíva feladatot vázol, amely megvalósításával a szocialista magyar könyvtárügy és dokumentáció újabb jelentős fejlődést fog elérni.